

PIKTNAUDŽIAVIMO KRIMINALIZAVIMO, VERTINIMO BEI NORMOS TOBULINIMO PROBLEMAS

Laurynas Pakštaitis *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 84
Elektroninis paštas btk@mruni.lt*

Pateikta 2006 m. balandžio 24 d., parengta spausdinti 2006 m. birželio 12 d.

Santrauka. Piktnaudžiavimas tarnyba yra viena iš dažniausių veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, tačiau mokslinėje literatūroje stokojama Baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 228 straipsnio pagrindimo, kuris leistų normą teisingai pri-
taikyti. Vis dar kelia neaiškumų didelės žalos, kaip nusikalamos veikos padarinių požymio, įrodinėjimas, kvalifikuotos pikt-
naudžiavimo sudėties įrodinėjimas. Baudžiamoji atsakomybė nėra gerai diferencijuota, todėl teisėsaugos institucijų nuožiūra tiriant
piktnaudžiavimą kartais būna per plati. Straipsnyje nagrinėjama viena iš alternatyvių BK 228 straipsnyje numatytų veikų – pikt-
naudžiavimas tarnybine padėtimi ir jo padarinių problema, analizuojama teismų praktika, taip pat Aukščiausiojo Teismo nutartys
baudžiamosiose piktnaudžiavimo bylose. Straipsnio tikslas – atskleisti, autoriaus manymu, svarbiausias piktnaudžiavimo normos
požymių įrodinėjimo problemas, normos konstrukcijos bei taikymo trūkumus ir pasiūlyti problemos sprendimo būdus.

Pagrindinės sąvokos: piktnaudžiavimas, piktnaudžiavimas tarnyba, didelė žala.

ĮVADAS

Vertinant piktnaudžiavimą, kaip vieną iš dažniau-
sių nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems
interesams, baudžiamosios teisės teorijoje bei teisėsau-
gos praktikoje kyla normos taikymo sunkumų, kuriuos
būtina paaiškinti. Tikslinga išskirti keletą svarbiausių
problemų, kurias reikia išspręsti norint padaryti bau-
džiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą kuo efekty-
vesnę. Pirmiausia aktuali didelės žalos, kaip nusikaltimo
padarinių, problema: į šio požymio aprašymo įstatyme,
aiškinimo bei įrodinėjimo praktikoje klausimą lieka ne-
atsakyta. Šis požymis yra vertinamasis, todėl jį paaiš-
kinti galima tik neapčiuopiamai. Normą įstatymo taiky-
tojas aiškina savo nuožiūra, taigi kartais ji gali būti tai-
koma ribotai. Aktualu ir tai, kad analizuojant normą pa-
sigendama teisinės atsakomybės rūšių diferencijavimo.
Dėl normos konstrukcijos netobulumo, neapčiuopiamo
aiškinimo teismo kartais nepasiekia kai kurie pikt nau-

džiavimo atvejai, ikiteisminio tyrimo lygiu nekvalifi-
kuoti kaip piktnaudžiavimas. Besiformuojančioje iki-
teisminio tyrimo institucijų ir teismų praktikoje bau-
džiamosios atsakomybės riba, siejant ją su materialaus
pobūdžio žala, sudarančia 250 MGL, yra per didelė.
Tikslinga didelės materialinės žalos ribą persvarstyti. Be
to, tikslinga kelti piktnaudžiavimo, kaip baudžiamojo
nusižengimo numatymo, klausimą.

1. DIDELĖS ŽALOS POŽYMIO AIŠKINIMAS IR ĮRODINĖJIMAS

BK [1] 228 straipsnio sudėtyje įtvirtintas būtinas
sudėties požymis – didelė žala valstybei, tarptautinei
viešajai organizacijai, juridiniam arba fiziniam asme-
niui. Kaip rodo įstatymo taikymo praktika, šį požymį
įrodinėti keblu, o kai kuriais atvejais – ne visiškai pa-
grįšta. Didelė žala – vertinamasis požymis, kurio supra-
timas priklauso nuo normos taikytojo. Dėl šių priežasčių
kai kurios veikos lieka už baudžiamosios atsakomybės
ribų, nors taip neturėtų būti. Pagal galiojančią atsako-
mybės sistemą už piktnaudžiavimą galima drausminė ir

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios
teisės katedros socialinių mokslų teisės krypties daktaras, lektorius.

baudžiamoji (iš dalies – ir administracinė atsakomybė). Tačiau riba, siejanti šias atsakomybės rūšis, neaiški, ir, matyt, reikia sutikti, kad tas pats atvejis gali būti vertinamas arba drausmine, arba baudžiamąja tvarka. Vertinant piktnaudžiavimą būna situacijų, kai padaryta žala kiekybiniu požiūriu nėra didelė, tačiau drausminė atsakomybė per švelni (o atskirais atvejais iš viso negalima, pavyzdžiui, kai kaltininkas iš tarnybos išėjo savo noru). Būtina valstybės reakcija, prievartos taikymas, tačiau įstatymo dispozicija nenumato tokių galimybių, nepajėgi aprėpti tokių atvejų. Galai susidaryti įspūdis, kad įstatymų leidėjas nenumatė deramos pusiausvyros, todėl tokia padėtis keistina.

Apie didelės žalos buvimą arba nebuvimą konkrečiu atveju sprendžia ikiteisminio tyrimo institucijos. Vėliau šį požymį stengiasi paaiškinti teismai konkrečiose bylose, prie jo aiškinimo yra prisidėjęs Aukščiausiasis Teismas [2] ir, beje, nuolatos grįžta. Formuodamas teismų praktiką Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad „žalos požymis yra lemiamas kriterijus, leidžiantis šį nusikaltimą atriboti nuo drausminio nusižengimo valstybės tarnyboje. Tai vertinamasis požymis nustatomas atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes... tokio požymio samprata labai priklauso nuo teismo nuožiūros, tačiau visiškos interpretavimo laisvės, kurios nevaržytų sukaupta teismų praktika, nėra...“ [3]. Piktnaudžiavimo kvalifikavimo, tyrimo praktika rodo, kad taip yra ne visada. „Sukaupta teismų praktika“ yra pernelyg abstraktus apibendrinimas, netenkinantis įstatymo aiškinimo poreikių. Kartais lieka neaišku, kokia žala – didelė ar nedidelė – padaryta konkrečiu atveju. Pažymėtina, kad piktnaudžiaujant gali būti padaroma materialinė ir nematerialinė žala. Tarp šių žalos rūšių nėra jokio santykio. Nusikalstamos veikos tyrėjas turi nustatyti tokį santykį pats, o tai nėra lengva. Teismų praktika orientuojasi į tai, kad tais atvejais, kai žala nematerialinė, apie jos dydį sprendžiama konkrečiu atveju. Dažniausiai tokia žala pripažįstama žala valstybės ar konkrečių jos institucijų prestižui. Tais atvejais, kai ji materialinė, reikalaujama, kad ji sudarytų 250 MGL.

Susidūrus su kvalifikavimo problemomis aiškinant vertinamuosius požymius ieškoma aiškaus kiekybinio kriterijaus, padėsiančio neginčijamai paaiškinti tokį poįymį. Piktnaudžiavimo atveju klostosi praktika, kad žala yra didelė, jei ji sudaro 250 ir daugiau MGL. Tačiau įdomu tai, kad žalos dydis šiuo atveju apima tik turinio pobūdžio žalą. Šiuo požiūriu teisinga Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija. Aukščiausiasis Teismas vienoje nutartyje yra pažymėjęs: „Naujieji baudžiamieji įstatymai tokio konkretaus žalos dydžio sumos nenustato, todėl teismų praktikoje 250 MGL dydžio žala paprastai pripažįstama didele žala, tačiau šis dydis negali būti laikomas formalia ir neginčijama riba nustatant turinės žalos dydį. Kartu su turine žala paprastai yra padaroma ir neturtinio pobūdžio žala... Tokią žalą sunkiau nustatyti ir įvertinti jos dydį. Kadangi tokio pobūdžio žala turi ne konkrečią materialią, o abstrakčią nematerialią formą, todėl ypač svarbus yra vertinamasis atsiradusių pasekmių aspektas. Baudžiamasis įstatymas ir

teismų praktika nepateikia universalių kriterijų, kaip apskaičiuoti tiek turinės, tiek neturinės žalos dydį“ [4].

Aiškinant piktnaudžiavimo normą reikia pasakyti, kad šioje sudėtyje pirmiausia ir iš esmės turi būti kalbama apie žalą valstybei, asmeniui ar organizacijai plačiaja prasme, neapsiribojant, kaip praktikoje įprasta, turine tokios žalos išraiška. Kaip rodo teismų praktika, daugumoje baudžiamųjų bylų kaip tik turima neturtinio pobūdžio žala, padaryta valstybei arba asmeniui. Teismų praktikoje tai ne visada įvertinama. Pasitaiko atvejų, kai didelės žalos aprašymas ir įrodinėjimas nenuoseklus ir prieštarauja įstatymo minčiai. Kai kuriais atvejais didelė žala siejama su tarnautojo gauta nauda iš nusikalstamos veikos. Štai, pavyzdžiui, R. S. nuteistas už tai, kad dirbdamas Zoknių policijos nuovados vadovu tyčia, pasinaudodamas tarnybine padėtimi ir žinodamas, kad tiriama M. B. baudžiamoji byla, kreipėsi į šį su užuominomis, esą už pinigus galys padėti. M. B. su tokiu siūlymu padėti sutiko ir už tariamą pagalbą perdavė 8000 litų. Kaltininko veiksmai kvalifikuoti kaip piktnaudžiavimas, sukėlęs didelę žalą valstybės interesams pagal BK 285 straipsnio 2 dalį (1998 m. vasario 3 d. įst. redakcija), tačiau Šiaulių apygardos teismas kaltininko veiką perkvalifikavo pagal BK 285 straipsnio 1 dalį į savanaudišką piktnaudžiavimą, nes kaltininko veika nesukėlė didelės žalos: 8000 litų, kaltininko paimti piktnaudžiaujant tarnyba, esą nesudaro įstatymo reikalaujamos 250 MGL dydžio sumos [5]. Tačiau tokia argumentacija neteisinga. Nusikalstamos veikos metu gauta nauda nebūtinai yra didelės žalos pagrindas. Be to, šiuo atveju didelė žala yra nemateriali, pasireiškianti valstybės, jos institucijų prestižo menkinimu.

Dažniausiai teismų praktikoje didele pripažįstama nematerialaus pobūdžio žala, kai akivaizdžiai nukenčia valstybės tarnybos autoritetas, iš tarnautojo veiksmų kiti asmenys susidaro nuomonę, kad valstybės tarnyba nepatikima, o joje dirbantys asmenys linkę piktnaudžiauti savo padėtimi. Pavyzdžiui, M. K. nuteista už tai, kad būdama valstybės tarnautoja, Viešosios įstaigos „Vilniaus greitosios pagalbos universitetinė ligoninė“ priėmimo skyriaus slaugytoja, pasinaudojo tarnybine padėtimi priešingais tarnybai interesais ir padarė didelę žalą valstybei, t. y. vairuotojo, įtariamo vartojus alkoholį ir padariusio avariją, prašymu už atlygį sukeitė kraujo mėginius [6]. Tokios nuomonės laikosi ir Aukščiausiasis Teismas, nutartyse didelę žalą siedamas su valstybės institucijų prestižo sumenkinimu, valstybės tarnautojo pareigybės diskreditavimu [7; 8]. Aukščiausiasis Teismas pažymi, kad „valstybės tarnyba yra skirta tarnauti žmonėms, todėl bet koks valstybės tarnautojo piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi, savo įgaliojimų viršijimas, pasireiškiantis nepagrįstu žmogaus teisių ar laisvių suvaržymu ar kitokiais padariniais – yra didelė žala ne tik tam asmeniui, bet ir valstybės tarnybos autoritetui, tuo pačiu ir pačios valstybės interesams“ [4].

Tačiau tokia nematerialus pobūdžio žala valstybės institucijų prestižui, jų veiklos vientisumui ne visais atvejais akivaizdi, net kai konstatuojami žalingi valstybės tarnautojo veiksmai. Štai, pavyzdžiui, A. G., D. J., P. L. kaltinti piktnaudžiąvę tarnyba už tai, kad būdami teisė-

jais jie skambino vieni kitiems siekdami gauti naudos artimam asmeniui – kad A. G. dukters sugyventinis, V. K., kaltinamas kontrabandos byloje, nebūtų suimtas, D. J., pasinaudodamas tarnybine padėtimi ir gerais santykiais su P. L., skambino jam ir prašė neskirti suėmimo. Atitinkamai po telefoninių pokalbių tokia kardomoji priemonė nebuvo paskirta. Kaltinimas buvo motyvuojamas tuo, kad dėl A. G., D. J., P. L. veiksmų didelę žalą patyrė valstybė, nes buvo bandoma apsunkinti arba apsunkintas nusikaltimą padariusių asmenų išaiškinimas ir patraukimas baudžiamojon atsakomybėn, trukdoma normali teismo, teisėsaugos institucijų ir prokuratūros veika, pažemintas teisminės valdžios autoritetas ir diskredituotas Lietuvos Respublikos teisėjo vardas. Teismas šiuos asmenis išteisino konstatuodamas, kad jų veiksmuose nėra būtino šio nusikaltimo požymio – didelės žalos valstybei. Teismo nuomone, kaltininkų veiksmai vertintini tik kaip drausminiai nusižengimai. Nors pastaruoju atveju yra pagrindo manyti, kad teisėjų veiksmai padarė didelę žalą valstybei, teismas konstatavo, kad tai – tik drausminis nusižengimas [3].

Reikia sutikti, kad tokia padėtis, kuri reikalauja nuolatinio aiškinimo ir dažnai (arba iš esmės) priklauso nuo įstatymo taikytojo, nėra labai gera, kai reikia įvertinti kontroversiškai visuomenės vertinamus atvejus (pasienio apsaugos tarnybos generolo veiksmai, kai šis skambina pasieniečiui ir prašo praleisti netikrintas transporto priemonės arba asmenis; generalinio prokuroro pavaduotojo veiksmai, kai šis, pasinaudodamas tarnyba, išsikviečia policijos ekipažą parvažiuoti namo iš iškylos ir pan.).

Kartais akivaizdus noras „didelės žalos“ požymį aiškinti gramatiškai. Tačiau tai – pernelyg siauras įstatymų leidėjo valios aiškinimas. Šį požymį reikia aiškinti sistemiškai, o sisteminio aiškinimo rezultatas nebūtinai bus toks pats, kaip gramatinio. Kartais atrodo, kad teismų praktikoje įrodinėjant piktnaudžiavimo atvejus visais atvejais, kai sakoma „didelė“, įsivaizduojama kaip kas nors ypač didelio kiekybinio požūriū. Kai susiduriama su materialine žala, tokia pozicija suprantama. Štai baudžiamojoje byloje V. N. nuteistas už piktnaudžiavimą, kad būdamas akcinės bendrovės direktoriumi nepagrįstai, pažeisdamas nustatytą tvarką, pasiskyrė atlyginimo priedus sau už neva priskirtas papildomas pareigybes (automobilio vairavimą, techninę priežiūrą), taip pat nepagrįstus priedus vyriausiajai finansininkei, pinigines dovanas sau bei vyriausiajai finansininkei ir dėl to nepagrįstai iš vadovaujamos bendrovės gavo pinigų – 38977,36 Lt. Teismas konstatavo, kad bendrovei „M“ buvo „padaryta didelė – 38.977,36 Lt žala“. Vis dėlto nuteistasis ir jo gynėjas neigė didelę žalą bendrovei, nes, anot jų, svarstytinas klausimas, ar išmokėtas sumas už sugretintas pareigybes, sudėtas aritmetiniu būdu, galima įvardyti kaip didelę žalą bendrovei [9]. Teismas tokį aiškinimą atmetė kaip nepagrįstą. Tačiau galima tik įsivaizduoti, kad žalai buvus mažesnei negu 32500 litų (250 MGL) kaltininko veika jau nebeatitiktų piktnaudžiavimo požymių ir nebūtų kvalifikuota kaip piktnaudžiavimas.

Verta paminėti, kad 1961 m. BK piktnaudžiavimo tarnyba sudėtyje buvo vartojama sąvoka „esminė žala valstybės ar visuomenės interesams arba piliečių teisėms ar teisėtiems interesams“ [10]. Nors įstatymo kategorija „esminė žala“ taip pat vertinamoji, tačiau gramatiškai ji labiau atitiko nusikaltimo esmę ir tiksliau apibrėžė nusikaltimo padarinius. Esmine žala laikyta žala, kuri kildavo piliečių konstitucinėms teisėms, teisėtiems interesams, tačiau komentaras pateikė ir tam tikrą apčiuopiamą jos išraišką. Komentaras „esminę žalą“ aiškino taip: „dėl piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi piliečiams padarytą materialinę žalą reikėtų laikyti esmine, jei nukentėjusiojo nuostoliai viršija jo mėnesinį darbo užmokestį [11, p. 300]. Akivaizdu, kad tokio dydžio žala realiai atspindi asmeniui padarytą žalą, užtraukiančią kaltininkui baudžiamąją atsakomybę. Nusikalamos veikos padariniai buvo apibūdinami ir sąvoka „žymi“ žala. Įstatymo aiškinimo požiūriu parankiausia, matyt, ir būtų „žymios“ žalos sąvoka¹. Piktnaudžiavimas būtent yra nusikaltimas, kai padaroma žymi (t. y. apčiuopiama, tokia, kuri pakenkia) žala interesams – valstybės, visuomenės ar asmens interesams. Taigi „didelė“ yra „žymi“ žala kažkieno interesams.

Kalbant apie turtinio pobūdžio žalą reikia pasakyti, kad dydžio kriterijus taip pat nepateikiamas įstatymo. Kaip minėta, teismų praktikoje aiškinama, kad tokia žala turi būti 250 ir daugiau MGL. Tokia padėtis susiklostė todėl, kad senojo BK 290 straipsnio 4 dalyje (1998 m. vasario 3 d. įst. VIII-617) [13] buvo pateikta didelės turtinės žalos samprata – didelė žala buvo laikoma tokia, kuri sudarė 250 MGL dydžio pinigų sumą. Tokią poziciją palaikė ir teoretikai [14, p. 89].

Tačiau sprendžiant klausimą, kokia turtinė žala laikytina didele, reikia laikyti įstatymo leidėjo logikos. Besiformuojanti teismų praktika, reikalaujanti 250 MGL dydžio sumos, kritikuotina kaip nepakankamai pagrįsta. Kaip jau minėta, tai pažymėjo ir Aukščiausiasis Teismas. Didelę turinę žalą reikia stengtis nustatyti baudžiamąjį įstatymą aiškinant sistemiškai, analizuojant BK skyrius, kur nusikalstami padariniai yra paaiškinti nurodant konkretų dydį. Štai, pavyzdžiui, BK XXXI skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“ aiškinant sąvokas numatyta, kad didelė turtinė žala yra 150 MGL dydžio sumą viršijanti žala (BK 212 str. 1 d). Kadangi šiame skyriuje išaiškinta būtent didelė turtinė žala, tokio paties aiškinimo būtų tikslinga laikytis aiškinant ir kitais atvejais padaromą turtinę žalą. Manau, didelės turtinės žalos nevertėtų painioti su kituose kodekso straipsniuose paaiškinta didele turto verte – 250 MGL (190 str. – didelės vertės turto vagystė; 225 str. 3 d. – kyšio dydis), t. y. nusikaltimo dalyko požymiu. Didelės žalos netikslinga sieti su tame pačiame skyriuje numatyta kyšio suma – 250 MGL, nes nusikaltimo sudėties požiūriu šiose sudėtyse įtvirtinti skirtingi požymiai: piktnaudžiavimo žala ir nusikaltimo dalykas kyšininkavimo sudėtyje (BK 225 str. 3 d.), kurie

¹ Sąvoka „žymus“ aiškinama kaip „1. gerai juntamas, 2. garsus, pagarsėjęs, 3. didelis, reikšmingas: žymus nuostolis, žymios pajamos“ [12, p. 958].

pagal reikšmę atsakomybės dydžiui visiškai nėra tolygūs. Manau, įstatymų leidėjas 2000 m. BK sąmoningai nenurodė žalos dydžio, nes piktnaudžiavimo žala gali būti ir materialinė, ir nematerialinė. Todėl aiškinant turtinę žalą neverta vadovautis senojo baudžiamojo įstatymo pateiktu didelės turtinės žalos išaiškinimu.

Sprendžiant piktnaudžiavimo žalos nustatymo ir įrodinėjimo klausimą, manau, tikslinga turtinio pobūdžio žalą laikyti tokiais atvejais, kai galima nustatyti 150 MGL ir didesnę turtinio pobūdžio žalą. Toks dydis būtų tinkamesnis, nes labiau atspindėtų nusikalstamos veikos specifiką. Didelės žalos riba – 150 MGL būtų adekvati baudžiamojo įstatymo teisinio reguliavimo sričiai: 150 MGL yra 18750 litų. Tokia suma sudaro dažno fizinio asmens metines pajamas, yra žymi valstybės, savivaldybės ar privačių verslo subjektų (juridinių asmenų) biudžetui. Valstybės tarnautoją ar jam prilygintą asmenį, padariusį tokią žalą valstybei, tarptautinei viešajai organizacijai, fiziniam ar juridiniam asmeniui, yra pagrindas traukti baudžiamojon atsakomybėn už nusikaltimą. Kituose kodekso skyriuose, pavyzdžiui, nusikaltimai ir baudžiamieji nusikaltimai ekonomikai ir verslo tvarkai (nusikalstamo bankroto atveju), nusikalstamos veikos nuosavybei ir turiniams interesams (turto prievartavime), kai reikia nustatyti žalą, vadovaujamosi kitokiais nei 250 MGL dydžiais (150 MGL ar mažesne suma; pavyzdžiui, turto prievartavimo atveju 5 tūkstančių litų žala jau gali būti laikoma didele). Be to, žala, jeigu ji padaroma fiziniam asmeniui, gali priklausyti nuo nukentėjusiojo turtinės padėties. Taigi 150 MGL dydis galėtų būti tik tam tikra orientacinė riba. Tačiau kai padaroma ir materialinė, ir nematerialinė žala, negalima inkriminuoti materialinę žalą vien tuo pagrindu, kad ji atitinka nurodytą formalųjį MGL kriterijų. Tiksliai nurodyti galimos žalos dydį piktnaudžiavimo atveju pačiame įstatyme yra netikslinga, nes normos esmė – bausti už pasinaudojimą tarnyba, dėl kurio kilo didelė žala. Todėl detalizavus turtinę, neturtinę žalą lyg ir taptų mažiau reikšminga. Būtent tokių paskatų vedamas įstatymų leidėjas nenurodė turtinės žalos dydžio šį klausimą palikdamas spręsti teismų praktikai.

2. DIDELĖ ŽALA, SAVANAUDIŠKUMAS IR SANTYKIS SU KYŠININKAVIMU

Dėl nukreipiančiosios dispozicijos formuluotės klausimą, aiškinant normą, kelia 228 straipsnio 2 dalis: ar ir kvalifikuotoje sudėtyje reikia įrodyti pirmoje dalyje numatytą didelę žalą? Pasak tokio aiškinimo šalininkų, šioje dalyje numatytas savanaudiškumas – turtinės arba asmeninės naudos (tikslas, motyvas) siekimas – ir jis nesiejamas su didelės žalos padarymu. Tokia nuomonė klaidinga ir štai dėl ko. Įstatymas, aiškinant jį sistemiskai, apima ir didelę žalą, nes kvalifikuota sudėtis šiuo atveju yra „pagrindinės sudėties požymiai plius savanaudiškumas“. Be to, jei antroje dalyje numatyta sudėtis nesiejama su savanaudiškumu, nebelineka kriterijaus atriboti baudžiamąjį ir drausminę atsakomybę. Todėl BK 228 straipsnio 2 dalies, kaip ir 1-osios dalies, sudėtį būtina sieti su didele žala. Jei to nedaroma, įsta-

tymo sandara tampa nelogiška. Tokia yra ir Aukščiausiojo Teismo pozicija.

BK 228 straipsnio 2 dalyje numatytas ir kitas požymis – „jei nėra kyšininkavimo požymių“. Kokia tokio požymio reikšmė? Reikalas tas, kad piktnaudžiavimas nuo seno yra bendra norma (*lex generalis*), plačiausiai apimanti visus galimus tarnybos panaudojimo savo interesais požymius. Kyšininkavimas piktnaudžiavimo atžvilgiu yra speciali norma, numatanti tam tikrą piktnaudžiavimo atmainą. 228 straipsnio 2 dalyje numatyta speciali norma pirmosios dalies atžvilgiu, numatanti papildomą požymį – savanaudiškumą. Tačiau pagal įstatymų leidėjo logiką toks savanaudiškas piktnaudžiavimas nėra kyšininkavimas, piktnaudžiavimo atveju gaunama nauda sau, tačiau ne ją priimant, susitariant, žadant priimti, reikalaujant ar provokuojant duoti kitą asmenį. Be to, nauda gaunama už tai neatliekant jokių veiksmų kito asmens naudai. Tokia šio požymio esmė. Toks pavyzdys gali būti situacija, kai policininkas, turėdamas informacijos apie pavogtus automobilius, skambina šeimininkams ir siūlo automobilius išsipirkti. Piktnaudžiavimas tarnybos teikiamomis galimybėmis ir yra „savanaudiškas piktnaudžiavimas“. Tokia veika padaroma dėl savanaudiškų arba asmeninių motyvų, bet nėra kyšininkavimas. Taigi jei antroje dalyje nebus nustatinėjama žala, normos sandara bus beprasme.

Vertinant 2000 m. BK įtvirtintą piktnaudžiavimo nusikaltimo sudėtį reikia pasakyti, kad ji patobulėjo. Iš normos pašalintas savanaudiškumo požymis – didelės žalos požymio alternatyva anksčiau galiojusioje normoje. Įstatymų leidėjas padarė įstatymo konstrukciją logišką, nes senoji konstrukcija buvo nelogiška, kritikuojama teorijoje [15, p. 293]. Senoji formuluotė kėlė painiavos ir triant nusikalstamas veikas. Savanaudiškumo ir didelės žalos požymius be pagrindo laikant alternatyviais, teismuose kartais buvo daromos prieštaringos išvados [5]. Juk iš esmės savanaudiškas motyvas reiškia net ir norą gauti 10 litų naudą. Viskas, ko siekiama norint patenkinti savo interesus, yra savanaudiška. Asmuo piktnaudžiauja dėl naudos sau (ar sau artimam asmeniui), taigi savanaudiškai. Todėl didelės žalos požymis normos konstrukcijos požiūriu yra geresnis negu savanaudiškumo požymis. Pagal senąją normos konstrukciją nebuvo kriterijaus atriboti drausminį nusižengimą nuo baudžiamosios atsakomybės: savanaudiškumas buvo didelės žalos alternatyva, taigi savanaudiškas piktnaudžiavimas buvo ir nusikaltimas, ir drausmins nusižengimas; o piktnaudžiavimas, sukėlęs didelę žalą, buvo tik nusikaltimas.

Tačiau baudžiamąjį įstatymą reikia tobulinti atsargiai. Kaip rodo baudžiamųjų bylų analizė, savanaudiškumo požymio pašalinimas pagrindinėje sudėtyje turėjo ir neigiamų aspektų teismų praktikoje. Pasitaikė baudžiamųjų bylų, kai įsigaliojus naujam BK asmenys buvo išteisinti, nes neva tokia veika dekriminalizuota. Aukščiausiasis Teismas kasacine tvarka išnagrino baudžiamąją bylą, kurioje D. N. nuteistas pagal BK 285 straipsnio 1 dalį ir 271 straipsnio 1 dalį (1961 m. BK) už tai, kad būdamas valstybės pareigūnas, Panevėžio viešosios policijos apsaugos policijos viršila, 2002 m. gegu-

žės 20 d., tarnybos metu, atvykęs į nusikaltimo vietą ir radęs prie sunkiai sužaloto piliečio S. L. ant žemės gulintį nukentėjusiojo mobilųjį telefoną, savanaudiškais tiksliais pasinaudojo tarnybine padėtimi priešingais tarnybos interesais, sąmoningai nevykdė teisės aktų nustatytų reikalavimų, numatančių policininko veiksmus tokiomis aplinkybėmis, nesiėmė neatidėliotinių priemonių įvykio vietai bei įrodymams apsaugoti, slapta pagrobė įvykio vietoje rastą nukentėjusiojo mobilųjį telefoną padarydamas šiam 1000 litų turtinę žalą bei apsunkindamas baudžiamosios bylos dėl šio asmens nužudymo tyrimą [16]. Aukščiausiasis Teismas nutraukė D. N. baudžiamąją bylą dėl piktnaudžiavimo vadovaudamasis šiais motyvais: asmuo nuteistas pagal 1961 m. BK už piktnaudžiavimą tarnyba savanaudiškais tikslais; didelė žala valstybės interesams ar kitiems asmenims nebuvo inkriminuota ir teismo nuosprendyje nenustatyta; pagal 2000 m. BK 228 straipsnį atsakomybė piktnaudžiavimui tarnybine padėtimi asmeniui kyla tik tada, jei dėl to didelę žalą patyrė valstybė, tarptautinė viešoji organizacija ar fizinis asmuo.

Kitu analogišku atveju Aukščiausiasis Teismas konstatavo taip: „asmuo nuteistas tik už savanaudiškus tikslus. Kaip matyti iš naujojo BK 228 straipsnio dispozicijos, pagrindinis kriterijus, pagal kurį piktnaudžiavimas tarnyba pripažįstamas nusikaltimu, yra didelė žala. E. T. nėra pripažintas kaltu piktnaudžiavimu tarnyba padaręs didelę žalą valstybei ar fiziniam asmeniui, todėl pripažintina, kad jo veika, nesukėlus minėtų pasekmių pagal naująjį baudžiamąjį įstatymą nelaikoma nusikaltimu“ [17]. Pasitaikė ir daugiau panašių situacijų.

Manau, reikia sutikti su tuo, kad jei sudėtyje nenumatytas savanaudiškumo požymis, nereiškia, kad byloje jo nebuvo; pareigūnas įvykio vietoje iš nukentėjusiojo neteisėtai imdamas telefoną norėjo jį pavogti. Tokiais veiksmais jis pažeidė įstatymo saugomas vertybes – asmens nuosavybę, taip pat ir valstybės tarnybos ėjimo tvarką. Tokiose situacijose neigiama tai, kad formaliai pagrindu nutraukus bylą dėl piktnaudžiavimo ten, kur jis realiai buvo, neliko ir paskirtos už šią veiką baudmės – atėmimo teisės dirbti policijoje. Vadinas, asmuo, piktnaudžiavęs valstybės tarnyba, gali vėl joje dirbti, naudotis jos teikiamomis galimybėmis. Reikia sutikti ir su tuo, kad toks Aukščiausiojo Teismo vykdomas teisingumas panašiose situacijose yra formalus. Toks teisingumas, kai kalbama apie nusikaltimus valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, nėra sveikintinas dalykas. Manau, Aukščiausiasis Teismas, vertindamas piktnaudžiavimą, turėtų vadovautis teisingumo principu, įgyvendinti realų, o ne tariamą teisingumą, nes neegzistuoja jokia kita aukštesnė instancija, pajėgi tai padaryti.

3. BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS UŽ PIKTNAUDŽIAVIMĄ DIFERENCIJAVIMO PROBLEMA

Piktnaudžiavimo kriminalizavimo klausimas nėra vien žalos dydžio įtvirtinimo įstatyme problemos išsprendimas. Baudžiamoji atsakomybė, kaip paskutinė priemonė, mano manymu, nėra gerai subalansuota, todėl

baudžiamasis įstatymas turėtų būti tobulinamas. Kaip rodo praktika, už piktnaudžiavimą asmuo kartais lieka deramai nenubaustas, nes piktnaudžiavimas įvertinamas kaip drausminis nusižengimas, net ir nesant pagrindo taip vertinti. Kitais atvejais asmuo išvengia net ir drausminės atsakomybės, jei iš tarnybos paaiškėjus pažeidimams jis pasitraukia pats (atsistatydina). Vertinant piktnaudžiavimo faktus susidaro išpūdis, kad teismų praktikos formuojamos baudžiamosios atsakomybės ribos yra per plačios. Be to, paliktos pernelyg plačios ribos aiškinti, kada tokia atsakomybė kyla. Nusikalstamas veikas valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams vertinant sistemaiškai kyla klausimas, kodėl įstatymas nenumato švelnesnės baudžiamosios atsakomybės formos – baudžiamojo nusižengimo?

Didelės žalos požymį aiškinant vien gramatiškai galima išvelgti tam tikrą piktnaudžiavimo normos spragą. Štai, pavyzdžiui, jei policininkai piktnaudžiauja įgaliojimais vykdydami savo funkcijas – sulaikydami asmenį arba jį gąsdindami, reikalaudami atsiimti pareiškimą dėl nusikalstamos veikos, jie sukelia žalą šiam asmeniui, kartu ir valstybei. Tačiau tokie policininkų veiksmai išoriškai matomų, apčiuopiamų padarinių gali ir nesukelti, o tiriant veiką nebus aiški „didelė žala“. Panašaus pobūdžio klausimus užduoda tyrėjai, nagrinėjantys piktnaudžiavimo atvejus. Pavyzdžiui, „byloje nukentėjęs patyrė nežymų sveikatos sutrikdymą (nes buvo uždėti antrankiai ir liko kraujosruvos riešuose), taip pat... patyrė psichinį smurtą. Išliko klausimas: ar nukentėjęs asmuo, patyręs nežymų sveikatos sutrikdymą, galėjo patirti „didelę žalą“ [18]. Kaip tiriant bylą nustatyti, dokumentuoti, kam buvo padaryta didelė žala, kas ją patyrė, kuo ji pasireiškė, koks jos pobūdis? Iš esmės taip klausiantys kaltininkai yra teisūs: tokios didelės žalos, kokia gali būti matoma išoriškai, nenustatoma. Panaši padėtis susiklosto, kai teisėjas skambina kitam teisėjui ir prašo priimti palankų sprendimą kieno nors atžvilgiu (arba abstrakčiai prašo „pažiūrėti“ tam tikrą bylą). Taip jis trukdo įgyvendinti teisingumą, daro žalą kertinei valstybės saugomai vertybei. Tačiau ar aiškinant gramatiškai tokia žala yra *didelė* piktnaudžiavimo požiūriu? Ar nėra taip, kad esminė žala visuomenei dėl gramatinės sandaros vėl netampa tik drausminio nusižengimo sudėties požymiu? Įstatymo paliekamas neapibrėžtumas pagal susiklosčiusią nusikalstamų veikų tyrimo praktiką turi daugiau trūkumų negu pranašumų. Fizinis smurtas prieš asmenį turi būti traktuojamas kaip savaime didelė žala; tuo tarpu išoriškai, materialaus pasaulio pokyčio požiūriu, didelės žalos nėra. Atsižvelgiant į įstatymo sandarą ir praktiką alternatyva pernelyg griežta: „arba – arba“. Tačiau to neturi būti, todėl žala turėtų būti skaičiama. Vadinas, būtų tikslinga įstatymą tobulinti.

Manau, baudžiamajame įstatyme reikėtų numatyti baudžiamojo nusižengimo sudėtį, kuri būtų tam tikras kompromisas esamomis aplinkybėmis. Baudžiamojo kodekso 228 straipsnį „Piktnaudžiavimas“ tikslinga papildyti 3 dalimi, numatančia piktnaudžiavimą kaip baudžiamąjį nusižengimą. Kadangi tokios situacijos, kai materialinė žala sudaro 250 MGL dydžio sumą, taigi ir drausminio nusižengimo riba išsiplečia iki šios ribos,

nepateisinamos jokiais argumentais, o asmuo, padaręs žalą iki 250 MGL, negauna deramo teisinio įvertinimo, siūlau piktnaudžiavimą laikyti baudžiamuoju nusižengimu, kai padarytos žalos dydis viršija 20 MGL ir siekia 150 MGL; o kadangi piktnaudžiavimo žala yra ne vien turtinė, tačiau ir neturtinė (politinė, organizacinė, kt.), sekant įstatymų leidėjo logika, sudėtyje reikėtų įtvirtinti tiesiog „žalą“. Nusikaltimu piktnaudžiuojama tada, kai padaroma *didelė žala*; baudžiamuoju nusižengimu – kai *paprasta žala* arba tiesiog *žala*, o drausminiu nusižengimu – kai padaroma *nedidelė žala*. Toks žalos suskaidymas pagal dydį leidžia pagrįstai diferencijuoti baudžiamąją atsakomybę ir suderinti teisinės atsakomybės rūšis – drausminę, administracinę, baudžiamąją.

Pažymėtina, kad atsakomybės skaidymas būdingas kitoms veikoms tarnybai, pavyzdžiui, kyšininkavimui, kurių sudėtyse žala priklauso nuo kyšio vertės: kyšininkavimas yra baudžiamasis nusižengimas, kai paimamas 1 MGL (125 litai) dydžio kyšis.

Įgyvendinus teikiamus pasiūlymus baudžiamasis teisinis poveikis būtų labiau suderintas, baudžiamosios atsakomybės neišvengtų asmenys, piktnaudžiavę tarnyba ir padarę žalos valstybei arba asmeniui. Baudžiamąjį nusižengimo sudėties įtvirtinimas neišspręstų vertinamosios sąvokos paaiškinimo, tačiau pagerintų taip reikalingą teisinio vertinimo pusiausvyrą.

Tais atvejais, kai būtų padaryta nematerialinė žala, sudėties buvimą spręstų ikiteisminio tyrimo pareigūnai remdamiesi bylos aplinkybėmis. Tuo pat metu jie turėtų galimybę įvertinti kaltininko veiksmus nuodugniau – nustatyti piktnaudžiavimo pavojingumo pobūdį bei laipsnį, vertybes, kurias kaltininkas pažeidė, galėtų pritaikyti tinkamiausią atsakomybės rūšį.

BK 228 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas piktnaudžiavimo ir kyšininkavimo santykis. Aiškinant įstatymą sistemiskai bei remiantis normų konkurencijos taisyklėmis, kyšininkavimas yra speciali piktnaudžiavimo norma. Kadangi kyšininkavimas iš esmės yra toks pats piktnaudžiavimas, pasireiškiantis naudos gavimu, kyla klausimas, kodėl kyšininkavimo, kaip piktnaudžiavimo visumos atskiros dalies, ribos taip išplėstos: veika baigta dar nepriėmus kyšio, o tik pažadėjus ar susitarus priimti? Apatinės ribos iš esmės nėra (ji – nuo nulio litų), kyšininkavimas gali būti vertinamas ir kaip baudžiamasis nusižengimas, ir kaip nusikaltimas. Nors šie klausimai gali pasirodyti neturintys didesnės praktinės reikšmės, iš esmės yra kitaip. Realiai baudžiamoji atsakomybė kyla asmeniui, kuris paima labai mažą kyšį, ir negresia tam, kuris padaro didelę žalą valstybei. Jam kyla tik drausminė, arba nekyla jokia atsakomybė. Manau, baudžiamasis įstatymas, kaip paskutinė priemonė vertinant korupcines veikas, turėtų būti geriau suderintas. Taigi įstatymo normos tobulintinos, jos turi geriau atitinkti gyvenimo poreikius.

IŠVADOS

Apibendrinant galima padaryti keletą svarbių išvadų. Pirmiausia didelės žalos dydis turėtų būti aiškinamas sistemiskai, atsižvelgiant į kitus BK skyrius ir neturėtų

būti suprantamas siaurai, per materialios žalos išraišką. Jei baudžiamosiose bylose nustatoma žala valstybei, organizacijai ar asmeniui yra materialaus pobūdžio, neturėtų būti orientuojamasi į 250 MGL dydžio kriterijų. Jei įmanoma nustatyti konkretų žalos dydį, tikslinga orientotis į 150 MGL.

Aiškinant įstatymą tikslinga aiškinti „didelę žalą“ pabrėžiant ne kiekybinį, o kokybinį jos didumo kriterijų, kaip to siekė įstatymų leidėjas ir kaip tą pabrėžia Aukščiausiasis Teismas. Didele žala fiziniam asmeniui laikytina bet kokia esminė žala jam, susijusi su jo konstitucinių bei kitų įstatymų garantuotų teisių ar laivių varžymu, o jos nustatymas nesietinas su konkrečiais materialaus pasaulio pokyčiais.

Kvalifikuota piktnaudžiavimo sudėtis BK 228 straipsnio 2 dalyje aiškintina sistemiskai, paaiškinant įstatymų leidybos metu atsiradusį neaiškumą ir neeliminuoiant didelės žalos kaip konstitucinio sudėties požymio. Šioje normoje įtvirtintas savanaudiškas piktnaudžiavimas, sukėlęs didelę žalą valstybei, fiziniam arba juridiniam asmeniui.

Tikslinga svarstyti klausimą dėl baudžiamosios atsakomybės diferencijavimo numatant piktnaudžiavimo, kaip baudžiamąjį nusižengimo, sudėtį. Baudžiamasis nusižengimas būtų galimas tais atvejais, kai būtų padaryta tiesiog *žala*. Jei žala turėtų materialinę išraišką, tikslinga numatyti priimtina ribą (20-150 MGL), leisiančią atriboti nusižengimą nuo nusikaltimo.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, oficialus tekstas. Rinkinys-segtuvas. – Vilnius, 2002.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-521, 1999 m. // Teismų praktika. 1999. Nr. 12.
3. Aukščiausiojo Teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-7-638/2005.
4. Aukščiausiojo Teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-153/2005.
5. Šiaulių apygardos baudžiamoji byla Nr. 1¹²-88, 1999.
6. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-89/2005.
7. Aukščiausiojo Teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-807/2004.
8. Aukščiausiojo Teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-658/2004.
9. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-1018/2005.
10. Lietuvos TSR galiojančių įstatymų sisteminis rinkinys. 14 tomas. – Vilnius, 1978.
11. LTSR baudžiamąjį kodekso komentaras. – Vilnius, 1989.
12. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. – Vilnius, 2000.
13. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą 8(1), 11, 26, 35, 49, 54, 55, 207, 231, 231(2), 231(3), 232(1), 232(2), 232(4), 232(5), 232(6), 234, 234(1), 234(2), 234(3), 234(4), 236, 285, 287, 288, 289, 290, 294, 295, 312 straipsnių pakeitimo ir papildymo 132(1), 214(1), 312(1), 321(2) straipsniais įstatymas, 1998 m. vasario 3 d. Nr. VIII-617 // Žin., 1998. Nr. 17-397.
14. Jovaišas K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai // Teisės problemos. 1996. Nr. 1.

15. **Baudžiamoji teisė.** Specialioji dalis, 2 knyga. – Vilnius, 2001.
16. **Aukščiausiojo Teismo** baudžiamoji byla Nr. 2K-621/2003.
17. **Aukščiausiojo Teismo** baudžiamoji byla Nr. 2K-160/2004.
18. **Atsakymai** į klausimus. Teisingumo ministerijos konsultacija. <http://www.tm.lt/Default.aspx?item=atsak&tid=5&klid=849>.

PROBLEMS OF CRIMINALIZATION, CONSTRUCTION AND REFINEMENT OF ABUSE OF OFFICE IN THE CRIMINAL CODE OF LITHUANIA

Laurynas Pakštaitis *

Mykolas Romeris University

S u m m a r y

The article deals with the concept of abuse of office as defined in the Criminal Code of the Republic of Lithuania. The abuse of office is the most frequent criminal deed against public service and execution of public interests. The concept of abuse of office involves numerous attributes that have to be proved during the investigation of criminal cases of abuse of office. However, some problems prevail in the practice of law enforcement agencies dealing with the investigation of abuse of office. First and foremost, the attribute of *major harm to the state, international public organization, natural or legal person* remains unclear, thus creating ambiguous interpretations. The attempts to clarify the attribute in question are taken by prosecution as well as the courts dealing with the abuse of office. However, this leads to superfluous attempts of stating the same attribute in different cases. The author presents theoretical arguments and examples of criminal cases which lead the suggestions on the interpretation of the attribute of major harm. In addition the author supports the opinion by which major harm as material damage should not be calculated according to the rules of the old Criminal Code. By presenting the position of the Supreme Court of Lithuania, the author denies the margin of 250 Minimum Wage Unit (MWU). The more appropriate definitive margin of 150 MWU is suggested and supported by the systematic analysis of various chapters of the Criminal Code. The author discusses problematic issues of insufficient balance between the Articles 225 and 228 of the Criminal Code and presents some theoretical suggestions.

Another major failing presents the structure of the Article 228 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania which does not foresee the abuse of office as a criminal offence, thus a more lenient criminal responsibility is impossible. The existing structure of liability for the abuse of office presents a dual approach: the abuse of office in cases of non-major harm for public interests is prosecuted as a disciplinary offence. Cases of abuse of office that causes major harm are prosecuted according to the criminal legislation. The author points out that a such legal duality creates situations when disciplinary prosecution is insufficient (or even non-existent in cases of official's resignation) and at the same time criminal prosecution is impossible. As a result, criminal responsibility lacks much needed balance. The interjacent position would be welcome as it would present a real approach to the offender without being too harsh. Thus, the author suggests various improvements by implementing the concept of abuse of office as a criminal offence. The author presents his own position on the rulings of the Supreme Court in cases of abuse of office which in some cases are too formal and based only on legal phrases rather than on principles of justice.

Keywords: abuse of office, major harm.

---

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminal Law, Lecturer, Dr.